

De invloed van socialisatie op leefstijlen

de Graaf, N.D.; de Graaf, P.M.

Published in:
Verklarende sociologie

Publication date:
1996

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
de Graaf, N. D., & de Graaf, P. M. (1996). De invloed van socialisatie op leefstijlen: Tellen restricties uit het verleden ook mee? In H. B. G. Ganzeboom, & S. Lindenberg (Eds.), *Verklarende sociologie: Opstellen voor Reinhard Wippler* (pp. 329-341). Thesis Publishers.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

De invloed van socialisatie op leefstijlen: tellen restricties uit het verleden ook mee?

19

Nan Dirk de Graaf
Paul M. de Graaf*

1. Inleiding: de rol van socialisatie op voorkeuren en gedragingen

Er is veel voor te zeggen dat iemands huidige voorkeuren en gedragingen niet alleen afhangen van de hulpbronnen waarover iemand beschikking heeft of van de restricties waarmee iemand op een gegeven tijdstip kampt. Er bestaan ten minste twee belangrijke sociologische theorieën die postuleren dat er een belangrijke invloed uitgaat van de omstandigheden in iemands jeugd op de manier waarop mensen hun leven inrichten. In de cultuur- en stratificatiesociologie betreft dit het werk van de Franse socioloog Bourdieu. Bourdieu gaat ervan uit dat het onderscheid tussen de sociale lagen in de samenleving (standen) voornamelijk berust op smaakverschillen en op vermogen tot distinctie, en argumenteert dat de juiste smaak en de vaardigheden om de juiste smaak te herkennen gedurende de opvoeding worden aangeleerd en geïnternaliseerd. In de socialisatie-fase leert een individu de smaak van de sociale groep waartoe hij door geboorte behoort als vanzelfsprekend ervaren. In het volwassen leven zouden de in de opvoeding aangeleerde voorkeuren een invloed uitoefenen op gedrag, niet alleen omdat het bezit of de afwezigheid van cultureel kapitaal ervoor zorgen dat men een hoge of lage positie op de maatschappelijke ladder bereikt, maar vooral omdat die voorkeuren nu eenmaal als vanzelfsprekend worden gezien. Ook in het onderzoek naar waarden-veranderingen, met als wellicht bekendste representant de Amerikaanse politicoloog Inglehart, wordt gesteld dat de omstandigheden gedurende iemands jeugd een sterke invloed uitoefenen op het ontwikkelde voorkeurskader. Terwijl de vooroorlogse generaties in het algemeen nog streefden naar financiële zekerheid, is in de periode van economische welvaart waarin de naoorlogse generaties in het westen zijn opgegroeid, de bevrediging van materiële behoeften op het tweede plan gekomen en is deze generatie de voorkeur gaan richten op de bevrediging van 'niet'-materiële behoeften. De jongere generaties hebben in hun jeugd niet ervaren wat en hebben een waardenpatroon ontwikkeld dat post-materialisme wordt genoemd. Het eenmaal geïnternaliseerde waardenpatroon zou volgens deze theorie een blijvende invloed hebben op gedragingen en voorkeuren.

De blijvende invloed van socialisatie wordt vaak verklaard door te wijzen op aangeleerde rollen (Gadourek, 1982, Visser e.a., 1983). Tijdens de opvoeding wordt een rol geïnternaliseerd en deze rol zou doorslaggevend zijn voor keuzegedrag tijdens het gehele verdere leven. De nutstheorie van menselijk handelen heeft met een dergelijke theorie niet

---

* Nan Dirk de Graaf (1958) en Paul de Graaf (1957) zijn verbonden aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. Nan Dirk de Graaf promoveerde in 1988 op het proefschrift *Postmaterialism and the stratification process: An international comparison* en Paul de Graaf promoveerde in 1987 op het proefschrift *De invloed van financiële en culturele hulpbronnen in onderwijsloopbanen* (1987). Reinhard Wippler en Wout Ultee waren hun promotores.

veel op. Wippler (1983) concludeert dat "... de roltheorie in *theoretisch* opzicht (dat wil zeggen als sociologisch relevante verklarende theorie) weinig te bieden heeft en dat rolverschijnselen alleen als een bepaald soort restricties in nutstheoretische verklaringen een duidelijke plaats innemen". Daarmee zegt Wippler uiteraard niet dat socialisatie irrelevant zou zijn om gedrag te begrijpen, maar dat de verklaring niet moet worden gezocht in de roltheorie. Het is dan de vraag hoe, uitgaande van de heuristiek van de nutstheorie, de blijvende invloed van socialisatie op gedrag wel moet worden verklaard. In het algemeen zien we twee lijnen waarlangs de verklaring kan lopen.

De eerste verklaring is normatief van karakter en benadrukt dat in de socialisatiefase kinderen waarden en normen worden bijgebracht. In de opvoeding leren de kinderen de gebruiken en voorkeuren van de statusgroep van de ouders. Zij ervaren dat de leefstijl en smaak van de ouders als vanzelfsprekend. Dit zou ervoor zorgen dat mensen in een keuzesituatie al bij voorbaat een groot aantal alternatieven uitsluiten. Volgens deze verklaringlijn, die vooral in het werk van Bourdieu te vinden is, heeft socialisatie invloed op de latere leefstijl omdat men heeft geleerd dat mensen allerlei gedragsuitingen vertonen zonder dat daar voor wordt gekozen, maar omdat die nu eenmaal typisch iets zijn 'voor ons soort mensen'. Inglehart sluit hier nauw bij aan wanneer hij stelt dat in de socialisatie preferenties worden gevormd die een leven lang van kracht blijven.

De tweede verklaring benadrukt het belang van tijdens de socialisatie opgedane kennis en aangeleerde vaardigheden. Mensen vertonen niet alleen uiteenlopende gedragsalternatieven omdat zij zich in verschillende restrictieve omstandigheden bevinden, of omdat ze meer of minder relevante hulpbronnen tot hun beschikking hebben, of omdat ze verschillen in smaak willen benadrukken, maar ook omdat men bepaald gedrag niet zal vertonen wanneer men niet over voorkennis beschikt. Zo kan men op school beter meekomen als er thuis kennis bestaat over hoe het er op scholen aan toe gaat (De Graaf, 1987) en heeft men om cultuur te kunnen appreciëren voorkennis nodig (Ganzeboom, 1982). Kennis wordt niet alleen op school bijgebracht, maar ook en misschien zelfs vooral in het ouderlijk huis. De eenmaal opgedane kennis zou het hele leven zijn waarde kunnen blijven hebben.

Het rationele-keuzemodel van Wippler ziet weinig verklarende kracht in waarden en normen of aangeleerde voorkeuren als factoren die gedrag beïnvloeden. Volgens theorieën als die van Bourdieu en Inglehart zouden mensen tijdens hun opvoeding specifieke preferenties en cognitieve vaardigheden zijn bijgebracht. De rationele-keuzetheorie veronderstelt daarentegen dat alle mensen gelijke preferenties hebben en dat verschillen in gedrag berusten op verschillen in restricties waarmee ze worden geconfronteerd. Om gedrag te verklaren zijn dan geen waardenprioriteiten nodig.

Wij willen hier graag naar voren brengen dat er in de rationele-keuzetheorie niet zozeer wordt ontkend dat mensen waarden aanhangen, maar dat deze theorie vooral benadrukt dat deze niet nodig zijn om gedrag te verklaren. Toch zien we in de rationele-keuzetheorie elementen terug die goed in overeenstemming zijn te brengen met de ideeën over de invloed van socialisatie op de aangeleerde waarden en normen. We kunnen een aangeleerd waardenpatroon immers ook interpreteren als een instrument waarmee de 'feasibility set' van mensen wordt ingeperkt. Weliswaar beperken rollen de keuzevrijheid van een individu niet zozeer dat er niet meer gesproken mag worden van autonomie, zo betoogt Boudon (1981), maar een groot aantal gedragsalternatieven valt af gezien de rol men heeft geïnternaliseerd. Op deze manier krijgt de normatieve verklaring toch een plaats in de

rationele-keuze theorie die Wippler aangaf. De socialisatie-theorieën geven een verklaring voor de inhoud van iemands 'feasibility set'.

In deze bijdrage willen we aan de hand van een aantal empirisch voorbeelden laten zien of en in hoeverre socialisatie een blijvende invloed uitoefent op gedrag. Het zal duidelijk zijn dat indien aangetoond kan worden dat mensen verschillen in gedrag en dat dit gedrag voortkomt door een in de jeugd ontwikkelde waardenoriëntatie en deze relatie niet verdwijnt als we rekening houden met cognitieve vaardigheden en huidige condities, de socialisatie-these sterk in zijn schoenen staat. We zullen met gegevens afkomstig uit de Familie-Enquête Nederlandse Bevolking 1992-93 (Ultee & Ganzeboom, 1993) onderzoeken in hoeverre enerzijds restricties en hulpbronnen uit het heden en anderzijds restricties en hulpbronnen zoals die golden in het verleden gedurende de socialisatie, van invloed zijn op een selectie van gedragsvormen. Deze betreffen vrijetijdsgedrag, consumptief gedrag, de keuze van de woonomgeving en de verdeling van taken in de huishouding. Voordat de resultaten worden gepresenteerd, zullen we de theorieën van Bourdieu en Inglehart over de invloed van socialisatie op beknopte wijze toelichten en enige hypothesen formuleren over de wijze waarop ouderlijke culturele en materiële hulpbronnen, en de in de jeugd opgedane post-materialistische waardenoriëntatie, levenskansen beïnvloeden.

2. De theorie van Bourdieu

Bourdieu (1984, Bourdieu & Passeron 1977) stelt dat de primaire socialisatie van doorslaggevende betekenis is voor het gedrag na de adolescentie periode. Deze stelling berust op verschillende argumenten. Het centrale argument in Bourdieu's gehele oeuvre is dat in de socialisatie vaardigheden worden ontwikkeld die nodig zijn om cultuuruitingen te decoderen. Socialisatie betreft in hoofdzaak culturele socialisatie en de cognitieve vaardigheden die leiden tot begrip van taal en kunstuitingen krijgt men mee van huis, en zijn anders moeilijk eigen te maken.

De culturele socialisatie is volgens Bourdieu sterk gerelateerd aan maatschappelijk succes, omdat kinderen die in het bezit zijn van kennis van culturele codes meer kans op succes zouden hebben in het onderwijs (vgl. DiMaggio 1982, De Graaf 1987). Daarmee komen we terecht op de betekenis van Bourdieu's theorie over het cultureel kapitaal voor de stratificatiesociologie. Een van de standaard hypothesen in het stratificatie-onderzoek stelt dat in de moderne samenleving afkomst van steeds minder van belang is geworden voor statusverwerving in het algemeen en het bereiken van een zo hoog mogelijke opleiding in het bijzonder. In onze economisch efficiënte en egalitaire samenleving zijn ouders steeds minder in staat om hun kinderen met financiële hulpbronnen op weg te helpen in de onderwijsloopbaan. Diploma's zijn niet meer te koop. Een belangrijke voorspelling van de moderniseringstheorie is dat het mechanisme "zo vader, zo zoon" achter ons ligt. Bourdieu (1984, Bourdieu & Passeron 1977) daarentegen is van mening dat de intergenerationale overdracht van ongelijkheid niet is verdwenen, maar dat de olie die het mechanisme smeert van aard is veranderd. Geld speelt wellicht geen rol meer in het onderwijs, maar de ouderlijke culturele hulpbronnen zijn van groter belang geworden en status wordt nog steeds van generatie op generatie overgeërfd. Daarmee heeft een culturele socialisatie op twee manieren een invloed op de ontwikkeling van culturele competenties en gedragingen, rechtstreeks en via het onderwijs.

Een laatste argument dat we aan het werk van Bourdieu ontleen heeft betrekking op

de tweedimensionaliteit van leefstijlen. Bourdieu betoogt dat aan leefstijlen twee dimensies kunnen worden onderscheiden, een culturele en een economische. Net zoals de culturele socialisatie culturele competentie en smaak beïnvloedt, zou ook een materiële socialisatie de verdere levensloop beïnvloeden. Kinderen die worden opgevoed in een milieu waarin materiële consumptie voorop staat, zouden ook in hun latere leven een leefstijl vertonen waarin zulke consumptie prevaleert. Dit argument van Bourdieu geeft gelegenheid de socialisatie-hypothese nader te toetsen, omdat we kunnen nagaan of het inderdaad zo is dat de culturele socialisatie vooral cultureel gedrag en culturele consumptie beïnvloedt en materiële socialisatie vooral materiële consumptie.

3. De theorie van Inglehart

Inglehart veronderstelt dat mensen er een eenvoudige hiërarchie van behoeften op na houden. Mensen streven eerst naar de bevrediging van fysiologische en veiligheidsbehoeften en nadien komen de zogenaamde hogere behoeften, zoals aanzien, zelf-ontplooiing en genegenheid, aan de orde. Daarbij spelen twee centrale uitgangspunten een belangrijke rol.

De eerste betreft de uit de economie welbekende wet van het afnemend marginaal nut. De toegenomen welvaart in de westerse wereld heeft ervoor gezorgd dat de jongere leeftijdsgroepen op een andere manier zijn gaan aankijken tegen materiële verworvenheden. Voor een toenemende proportie van de bevolking is de welvaart een vanzelfsprekendheid geworden. Uitgaande van de wet van het afnemend marginaal nut, zullen bij mensen onder dergelijke omstandigheden nieuwe, hogere, behoeften naar boven komen. Volgens Inglehart (1977, 1990) zullen mensen die de bevrediging van de eerste levensbehoeften en materiële consumptie als gegeven beschouwen een zogenaamde postmaterialistische waardenoriëntatie ontwikkelen. De bevrediging van behoeften als veiligheid en voldoende voedsel is dermate sterk vervuld dat men zich op niet-materiële zaken gaat richten, zoals zelfontplooiing en de kwaliteit van het leven.

Het tweede uitgangspunt is het belang van de primaire socialisatie. Inglehart stelt dat vooral de materiële omstandigheden gedurende iemands jeugd en een hoog opleidingsniveau bepalen in welke mate men (post)materialistische waarden aanneemt. Materiële omstandigheden na de adolescentie zou van minder belang zijn. Anders geformuleerd, personen die in de socialisatiefase niet blootstaan aan materiële zorgen en veel kennis opdoen in een langdurige van economische verantwoordelijkheden gevrijwaarde opleidingscarrière, zullen postmaterialistische waarden ontwikkelen en deze gedurende hun verdere leven meedragen. Dit zou tot gevolg hebben dat de na-oorlogse geboortecohorten, die veelal een zorgeloze jeugd hebben gekend, in sterkere mate postmaterialistische waarden zullen hebben dan de vooroorlogse cohorten.

Onderzoek heeft aangetoond dat veeleer de genoten opleiding dan de welvaart tijdens de socialisatieperiode verantwoordelijk is voor de ontwikkeling van postmaterialistische waarden (Duch & Taylor 1994, De Graaf 1988, De Graaf & Evans 1996). Aangezien de meeste mensen hun formele opleiding op hun 22e levensjaar hebben afgerond en de opeenvolgende cohorten sinds de Tweede Wereldoorlog steeds hoger zijn opgeleid, hebben we tegelijkertijd een verklaring voor de relatieve intragenerationele stabiliteit van postmaterialisme in de verdere levensloop (De Graaf 1988) en het sterker aanhangen van postmaterialisme van latere generaties.

Het postmaterialisme zou zich volgens Inglehart en anderen op vele manieren uiten in

gedragsvoorkeuren. Materiële consumptie staat niet meer op de voorgrond voor personen met postmaterialistische waardenpatronen en men richt zich op intellectueel meer bevredigende activiteiten zoals het organiseren van acties die de bescherming van het milieu dienen en het ondernemen van verre reizen naar culturen die duidelijk verschillen van die in het Westen. Onderzoek toont aan dat ook wanneer rekening gehouden wordt met individuele variaties in het inkomens- en tijdbudget blijkt dat postmaterialisten meer tijd besteden aan culturele consumptie en minder luxe goederen bezitten (De Graaf & De Graaf 1988a), dat ze later kinderen krijgen en tevens progressiever, toleranter en kosmopolitischer zijn (Inglehart, 1990), en dat ze, na rekening te houden voor overige relevante factoren, relatief vaak stemmen op politieke partijen die 'groene issues' hoog in het vaandel hebben staan (De Graaf 1996). Tevens blijken postmaterialisten, na rekening te houden met de overige predictoren uit Blau & Duncan's statusverwervingsmodel, in Nederland beroepen te hebben met relatief minder inkomen en tegelijkertijd meer prestige en culturele status (De Graaf 1988, 1995).

We zullen we in dit hoofdstuk de stelling, dat postmaterialisten hun leven anders inrichten dan materialisten, toetsen met recente data en een groter scala aan leefstijluitingen dan ooit te voren is onderzocht. We zoeken daartoe uit of er een (causaal) verband bestaat tussen waardenpatronen en leefstijlpatronen en de manieren waarop mensen hun beroeps- en gezinsleven hebben ingericht. We zullen daarbij zo goed mogelijk rekening houden met de invloed van culturele en materiële hulpbronnen en andere relevante restricties.

4. Gedragsconsequenties

In een eerdere publikatie hebben we al aangegeven dat er een zekere overlap bestaat tussen de theorie van Bourdieu en die van Inglehart (De Graaf & de Graaf 1988a). In beide theorieën hebben de primaire socialisatie, met andere woorden de restricties en hulpbronnen uit het ouderlijk huis, een belangrijke invloed op de ontwikkeling van smaken en voorkeuren. Empirisch blijkt hier veel voor te zeggen. Ook blijkt er een overeenstemming te bestaan tussen het postmaterialistische waardenpatroon en de leefstijl. Mensen met postmaterialistische waarden blijken een progressieve oriëntatie te hebben, politiek geïnteresseerd te zijn en moderne esthetische preferenties te hebben (Inglehart 1977, Bourdieu 1984). Voor zowel postmaterialisten als mensen met een cultureel gerichte smaak geldt dat ze zich op de hoogste treden van Maslow's behoeftenhiërarchie bevinden (Maslow, 1954). Het is dan ook treffend dat materialisten en mensen die een economische leefstijl etaleren zich juist op de lagere treden van deze behoeftenladder zouden bevinden. Volgens deze redenering is 'conspicuous consumption' een onderdeel van het gedrag van mensen die nog niet gearriveerd zijn op de hoogste treden.

De Graaf & De Graaf (1988a) hebben onderzoek gedaan naar de samenhang tussen het aanhangen van postmaterialistische waarden enerzijds en de mate van cultuurdeelname en consumptie van luxe goederen anderzijds. Indien voor postmaterialisten de bevrediging van materiële behoeften relatief onbelangrijker is dan voor materialisten dan moet dat zich uiten in een relatief hoog niveau van cultuurdeelname en in een relatief geringe consumptie van luxe goederen. Het spreekt voor zich dat men bij de toetsingen van deze beweringen rekening moet houden met de restricties waarmee men te maken heeft, zoals het inkomens- en tijdbudget, het opleidingsniveau (culturele kennis); de rijkdom van de ouders, het culturele klimaat van het ouderlijk huis, etc. Aan de hand van een multivariaat lineair

structureel model konden De Graaf & De Graaf inderdaad aantonen dat postmaterialisten substantieel vaker concerten, theatervoorstellingen en musea bezochten dan materialisten. Wat betreft luxe goederen lagen de verhoudingen andersom. De Graaf & De Graaf hebben hun hypothesen getoetst met gegevens die representatief zijn voor de stad Utrecht. In deze bijdrage zullen we voortbouwen op dit onderzoek door vergelijkbare hypothesen te toetsen met landelijk representatieve gegevens.

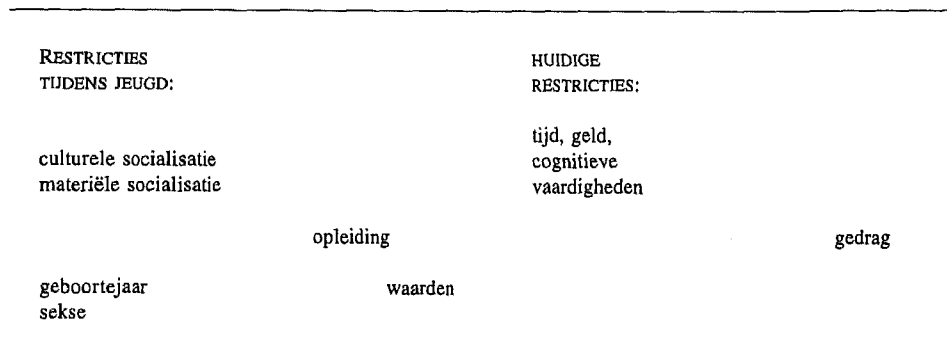
We toetsen de volgende hypothesen:

Individen met een culturele socialisatie en een postmaterialistische waardenoriëntatie zullen in vergelijking met individuen met weinig culturele socialisatie en een materialistische oriëntatie:

- beroepen kiezen met veel culturele status en weinig economische status
- meer deelnemen aan culturele activiteiten
- meer literatuur lezen
- meer serieuze televisieprogramma's bekijken
- meer kosmopolitische vakantiegedrag vertonen
- minder luxe goederen consumeren
- een minder grote en dure woning hebben
- vaker op vakantie, maar deze zijn relatief minder lux
- meer in urbane gebieden wonen
- (voor mannen) een groter aandeel hebben in de huishoudelijke taakverdeling.

Ook zullen we de overeenkomstige (maar tegengestelde) hypothesen toetsen met betrekking tot de invloed van de materiële socialisatie. In alle hypothesen houden we rekening met de invloed van de huidige restricties (voortspruitend uit het tijd- en geldbudget) en voor de invloed van cognitieve vaardigheden zoals geïndiceerd door het opleidingsniveau. Het door ons te toetsen model staat schematisch weergegeven in Figuur 1.

Figuur 1: Schematische voorstelling van model ter verklaring van gedrag met behulp van culturele socialisatie, materiële socialisatie en waarden, waarbij tevens rekening wordt gehouden met huidige restricties en in de jeugd.

5. Data

In deze bijdrage maken we gebruik van de Familie-enquête Nederlandse Bevolking 1992-1993 (Ultee & Ganzeboom 1993). Het betreft een aselechte steekproef uit de Nederlandse

bevolking van 21 jaar en ouder. In totaal zijn 1800 individuen geïnterviewd, 1000 primaire respondenten en 800 partners van de gehuwde of samenwonende respondenten. Het totale aantal individuen bedraagt dus 1800. Een beschrijving van de gebruikte variabelen staat weergegeven in de Appendix.

Huidige restricties

De tijdsrestricties zullen worden geoperationaliseerd aan de hand van de aanwezigheid van jonge kinderen en de leeftijd in het algemeen. Het huishoudinkomen representeert de financiële restricties en de cognitieve restricties worden gemeten aan de hand van het opleidingsniveau.

Socialisatiefactoren en smaakontwikkeling

De relatieve welvaart van het gezin wordt onder andere aangegeven door de beroepsstatus van de vader toen de respondent 15 jaar oud was. We hebben de beschikking over zowel het opleidingsniveau van de vader als dat van de moeder. Om zowel het culturele als materiële socialisatie klimaat te kunnen meten hebben we gebruik gemaakt van een schaal die ouderlijk cultureel gedrag meet en van een schaal die de ouderlijk bezittingen meet toen de respondent ongeveer 15 jaar oud was. Deze schalen zijn tevens een indicatie voor de 'smaak' die de respondent van huis uit heeft meegekregen. Tot slot wordt geboortjaar opgenomen als indicatie voor de welvaart waarin verschillende cohorten zijn opgegroeid. We zijn ons bewust van het feit dat op deze wijze cohort-effecten moeilijk gescheiden kunnen worden van levenscyclus-effecten (De Graaf 1988). We zullen hier aandacht aan besteden bij de bespreking van de resultaten.

Postmaterialistische waarden

We hebben dus geen direct meetinstrument voor de smaak. We beschikken daarentegen wel over een meting voor de mate waarin mensen postmaterialistische waarden aanhangen. Hiertoe is het meetinstrument gebruikt waarbij respondenten een viertal (post)materialistische doelen moesten rangschikken naar mate van belangrijkheid.

Leefstijlen

We hebben de beschikking over de volgende leefstijlkenmerken:

- Beroepskeuzes:
culturele beroepsstatus en economische beroepsstatus
- vrijetijdsgedrag
cultuur participatie; literair lezen; meer serieuze televisieprogramma's bekijken;
kosmopolitische vakantiegedrag;
- Consumptie en bezit luxe goederen
luxe goederen; luxueuze vakanties
- Woning
woonsituatie; urbanisatiegraad waar woning staat
- Taakverdeling huishoudelijke arbeid

6. Resultaten

Als eerste stap zullen we onderzoeken in hoeverre we in staat zijn het culturele en materiële

opvoedingsklimaat te voorspellen aan de hand van de sociaal-economische positie van de ouders. We zullen rekening houden met trends als gevolgd van bijvoorbeeld de toegenomen welvaart door ook het geboortjaar in de vergelijking op te nemen. Tabel 1 laat zien dat de culturele socialisatie, gemeten aan de hand van het cultureel gedrag van de ouders, voor 39% verklaard wordt door sociaal-economische indicatoren. We zien dat, zoals verwacht, het opleidingsniveau van de ouders een sterke invloed uitoefent op de culturele socialisatie en dat de beroepsstatus van de vader daar weinig mee te maken heeft. Ook niet geheel onverwacht is dat dit verschijnsel omkeert bij de verklaring van de materiële socialisatie, die gemeten is met het aantal luxe goederen dat aanwezig is in het huishouden toen de respondent opgroeide. We zijn in staat 62% van de variantie in de materiële socialisatie te verklaren. Het grootste deel van deze hoge proportie verklaarde variantie is overigens toe te schrijven aan een cohort-effect dat te danken is aan de enorm welvaartsstijging deze eeuw.

Tabel 1: De invloed van achtergrondkenmerken op culturele en materiële socialisatie; gestandaardiseerde OLS regressie-coëfficiënten.

	culturele socialisatie	materiële socialisatie
vaders opleidingsniveau	0.24	0.13
moeders opleidingsniveau	0.34	0.12
vaders beroepsstatus	0.16	0.19
geboortjaar	-0.02 [*]	0.60
R ² _{adjusted}	39.3%	61.5%

Bron: Familie-enquête Nederlandse Bevolking 1992/93

^{*} betekent niet-significant ($p < .05$)

De volgende taak die we ons stellen is na te gaan in hoeverre het opleidingsniveau en de postmaterialistische waardenoriëntatie afhangt van culturele en materiële socialisatiefactoren. We houden opnieuw rekening met het geboortjaar om cohorteffecten te meten. De resultaten staan vermeld in tabel 2. De regressie-coëfficiënten tonen op de eerste plaats aan dat het opleidingsniveau vrijwel in even sterke mate door de culturele als door de materiële socialisatie wordt verklaard. Dat is een opmerkelijk resultaat voor een land dat via het drukken van de kosten van onderwijs, onder meer door een uitgebreid stelsel van studiefinanciering, pretendeert een belangrijk deel van de ongelijkheid te hebben geëgaliseerd.

De stelling dat een postmaterialistische waardenoriëntatie voortkomt uit een socialisatie zonder materiële zorgen wordt getoetst in de tweede en de derde regressie-vergelijking van tabel 2. De materiële situatie in het ouderlijk gezin blijkt geen invloed uit te oefenen op het waardenpatroon, hetgeen in overeenstemming is met eerdere resultaten (De Graaf 1988, De Graaf & Evans 1996). Wel van belang is de culturele socialisatie en het is opmerkelijk dat deze invloed blijft bestaan als we tevens rekening houden met de invloed die het opleidingsniveau uitoefent op de ontwikkeling van postmaterialistische waarden. Het opgroeien in een gezin waarin culturele zaken belangrijk zijn, zou kunnen staan voor een onbekommerde jeugd, met relatief weinig interesse voor materiële consumptie. In zo'n

milieu ontwikkelt zich een minder materialistisch waardenpatroon dan wanneer cultuur geen rol speelt. Ook de lengte van de gevolgde opleiding kan staan voor een beschermde jeugd waarin materiële verantwoordelijkheden lang worden uitgesteld.

Tabel 2: De invloed van culturele en materiële socialisatie op opleidingsniveau en postmaterialistische waarden; gestandaardiseerde OLS regressie-coëfficiënten.

	opleidingsniveau	postmaterialistische waarden	
		(1)	(2)
culturele socialisatie	0.29	0.19	0.11
materiële socialisatie	0.27	0.03 [~]	-0.05 [~]
geboortejaar	-0.06 [~]	0.11	0.13
opleidingsniveau			0.28
R ² _{adjusted}	19.9%	6.6%	13.1%

Bron: Familie-enquête Nederlandse Bevolking 1992/93

[~] betekent niet-significant (p<.05)

Tot slot constateren we dat de jongere geboortecohorten postmaterialistischer zijn dan ouderen, zelfs als we rekening houden met verschillen in de socialisatie en in het bereikte onderwijsniveau. Het is niet aannemelijk dat we hier te maken hebben met levensloopeffecten. Eerder internationaal vergelijkend onderzoek, met daarin opgenomen indicatoren voor levenscyclus-, cohort- als periode-effecten, suggereert dat vooral oorlogservaringen (WO II) en de genoten opleiding postmaterialisme determineren (De Graaf, 1988). Dat cohort-effecten domineren, wordt ook ondersteund door de bevinding dat de postmaterialistische waarden relatief stabiel zijn over de levensloop (De Graaf, Hagenaars & Luijkx 1989).

De belangrijkste taak die we ons gesteld hebben is het onderzoeken in hoeverre zowel de culturele en materiële socialisatie als de in de socialisatiefase aangeleerde postmaterialistische waarden van invloed zijn op een lijst van gedragingen. Daarbij zullen we rekening houden met een aantal relevante restricties. Om dit te kunnen doen hebben we een analyse in drie stappen toegepast, waarin we eerst onderzoeken in hoeverre de gedragingen afhangen van de culturele en materiële socialisatie, terwijl we tegelijkertijd rekening houden met de leeftijd en sekse van de respondent. Daarna voegen we aan de regressie-vergelijking het opleidingsniveau en de postmaterialistische waardenoriëntatie toe. Hierdoor kunnen zien in welke mate socialisatie-factoren van invloed zijn als we rekening houden met de cognitieve vaardigheden opgedaan in de formele opleiding. Tot slot nemen we tevens de financiële en tijdsrestricties in het model op. De resterende effecten van de culturele en materiële socialisatie, alsmede het effect van de postmaterialistische waardenoriëntatie, geven ons informatie in hoeverre de in de socialisatie opgedane smaak en waarden van blijvende invloed zijn op het gedrag na de adolescentie.

In tabel 3 wordt deze stapsgewijze analyses gepresenteerd. Voor de overzichtelijkheid en daar we het meest geïnteresseerd zijn in de socialisatie-effecten, presenteren we uitsluitend de effecten van de relevante socialisatiekenmerken, en laten we de effecten van

Tabel 3: De invloed van culturele en materiële socialisatie op leefstijlmerken en gedragingen; gestandaardiseerde OLS regressie-coëfficiënten.

		culturele	materiële	opleiding	post-materialisme	R2adjusted
culturele beroepsstatus	I	0.27	0.36			10.4%
	II	0.03 ⁻	0.05 ⁻	0.60	0.07	42.2%
economische beroepsstatus	I	0.18	0.29			19.6%
	II	0.07	0.06 ⁻	0.38	0.04 ⁻	32.3%
cultuurparticipatie	I	0.37	0.06 ⁻			16.3%
	II	0.25	-0.03 ⁻	0.29	0.15	27.2%
	III	0.25	-0.05 ⁻	0.29	0.14	29.4%
literair lezen	I	0.45	0.04 ⁻			22.8%
	II	0.45	0.04 ⁻	0.36	0.18	39.5%
	III	0.30	-0.02 ⁻	0.37	0.18	40.3%
serieus televisiekijken	I	0.24	0.05 ⁻			7.4%
	II	0.14	-0.01 ⁻	0.18	0.23	17.1%
	III	0.14	-0.01 ⁻	0.17	0.23	17.3%
cosmopolitisme Europa	I	0.28	0.32			18.3%
	II	0.16	0.22	0.34	0.12	30.7%
	III	0.16	0.19	0.29	0.12	32.7%
cosmopolitisme rest wereld	I	0.27	0.14			11.0%
	II	0.21	0.10	0.16	0.08	14.2%
	III	0.21	0.08	0.14	0.08	14.9%
materiële consumptie	I	0.04 ⁻	0.29			5.6%
	II	0.01 ⁻	0.25	0.16	-0.13	8.2%
	III	0.04 ⁻	0.15	0.02 ⁻	-0.12	27.4%
woonsituatie	I	-0.03 ⁻	0.13			17.1%
	II	-0.03 ⁻	0.11	0.06	-0.09	17.8%
	III	-0.01 ⁻	0.02 ⁻	-0.03 ⁻	-0.07	35.1%
aantal vakanties	I	0.14	0.19			5.5%
	II	0.06	0.11	0.27	0.02 ⁻	11.3%
	III	0.07	0.08	0.22	0.02 ⁻	13.1%
luxueuze vakanties	I	0.09	0.25			4.5%
	II	0.06 ⁻	0.23	0.07	0.05 ⁻	5.5%
	III	0.06 ⁻	0.20	0.05 ⁻	0.04 ⁻	19.3%
urbanisatiegraad	I	0.18	-0.03 ⁻			4.0%
	II	0.15	-0.05 ⁻	0.06	0.07	4.9%
	III	0.13	-0.02	0.11	0.06	8.8%
zorgarbeid door de man (mannelijke respondenten)	I	-0.07 ⁻	-0.51			14.8%
	II	-0.05 ⁻	-0.47	-0.04 ⁻	-0.14	16.3%
	III	-0.05 ⁻	-0.44	-0.07 ⁻	-0.15	18.2%

Bron: Familie-enquête Nederlandse Bevolking 1992/93. ⁻ betekent niet-significant (p<.05)

model I: alleen socialisatie, sekse en leeftijd

model II: model I + opleidingsniveau en postmaterialisme

model III: model II + huishoudinkomen en de aanwezigheid van jonge kinderen

de controlevariabelen (leeftijd, sekse, huidige restricties) uit de tabel. De resultaten van de eerste rijen laten zien dat voor alle geselecteerde leefstijluitingen culturele en/of materiële socialisatie factoren een significante en in veel gevallen substantiële bijdrage leveren. Tevens duiden de richtingscoëfficiënten erop dat alle effecten in de voorspelde richting zijn.

Als we hier in de twee en derde stap de postmaterialistische waardenoriëntatie, het opleidingsniveau en de huidige restrictie aan toevoegen, blijkt dat het opleidingsniveau de belangrijkste factor blijkt te zijn ter verklaring van de meeste leefstijluitingen. Desalniettemin blijken de socialisatiefactoren ook directe invloed te hebben op gedrag in het volwassen leven.

De culturele socialisatie heeft een sterke invloed op de meer culturele leefstijluitingen (leesgedrag, cultureel uitgaansgedrag), maar blijkt er ook interessante verschillen in cosmopolitisme met zich mee te brengen. Met een gelijke opleiding, leeftijd, inkomen en tijdbudget hebben individuen die in een cultureel milieu zijn opgevoed meer van de wereld gezien. Ook blijkt het opgroeien in een cultureel milieu met zich mee te brengen dat men kiest voor het leven in een sterk geurbaniseerde regio.

De materiële socialisatie heeft, ook weer onder constant houding van belangrijke andere invloeden, vooral gevolgen voor de materiële leefstijl. Als men is opgevoed in een gezin waarin veel materiële consumptie plaatsvond, is men blijkbaar geneigd hier zelf ook meer prijs op te stellen. Ook is de wijze van vakantie vieren dan luxueuzer (hotels, wintersport).

De blijvende invloed van de postmaterialistische waardenoriëntatie is opmerkelijk. Postmaterialisten blijken een hogere culture beroepsstatus te hebben, meer deel te nemen aan cultuur, meer literatuur te lezen, meer serieuze televisieprogramma's te kijken, cosmopolitischer gedrag te vertonen, minder materieel te consumeren, een minder luxueuze woning te hebben, in meer urbane gebieden te wonen en meer te participeren in het huishoudelijk werk dan materialisten. In sommige situaties, zoals bij televisiekijken en de woonsituatie, is de postmaterialistische waardenoriëntatie zelfs een belangrijkere predictor dan het opleidingsniveau. Het is zeer opmerkelijk dat de toevoeging van al de controle-variabelen de invloed van de postmaterialistische waardenoriëntatie nauwelijks beperkt.

7. Conclusies

De belangrijkste conclusie die we kunnen trekken uit onze exercitie is dat, zelfs indien we rekening houden met cognitieve, financiële en tijdsrestricties, socialisatiefactoren van blijvende betekenis zijn voor het voorspellen van leefstijluitingen. Met andere woorden, als we inzicht willen krijgen in leefstijlverschillen, ontkomen we er niet aan rekening te houden met socialisatie-invloeden.

Vragen naar het hoe en waarom van die blijvende invloed van de socialisatie hebben we niet beantwoord. We stellen voor dat het antwoord op deze vraag uit twee bestanddelen bestaat. Op de eerste plaats ontleent men aan de socialisatie hulpbronnen waarmee het makkelijker wordt bepaald gedrag te realiseren. Kennis en vaardigheden, die lang niet altijd samenvallen met wat op scholen wordt geleerd, maken het makkelijker van kunst te genieten en om zich in het buitenland op het gemak te voelen. Op de tweede plaats doet men gedurende de socialisatie allerlei regels op over hoe 'ons soort mensen' het leven inricht. We zijn geneigd te argumenteren dat dit laatste antwoord goeddeels samenvalt met wat in de rationele-keuzetheorie wordt verstaan onder de 'feasibility set'. Een aangeleerd stelsel van leefregels zal een invloed hebben op de samenstelling van de 'feasibility set'. We vragen ons wel af in hoeverre het gebruiken van een andere bewoording leidt tot meer begrip van de zaak waar het omgaat.

Literatuur

- Boudon, R. (1981). *De logica van het sociale*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Bourdieu, P. (1973). Cultural reproduction and social reproduction. Brown, R. (red.), *Knowledge, education and social change*. London: Tavistock. Pp. 71-112.
- Bourdieu, P. (1984) [1979]. *Distinction*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Bourdieu, P.; Passeron, J.C. (1977) [1970]. *Reproduction in education, society and culture*. London: Sage.
- DiMaggio, P. (1982). Cultural capital and school success: the impact of status culture participation on the grades of U.S. high school students. *American Sociological Review* 47: pp. 189-201.
- Duch, R.M.; Taylor, M.A. (1994). A reply to Abramson and Inglehart's 'Education, security, and postmaterialism'. *American Journal of Political Science* 38: pp. 815-824.
- Gadourek, I. (1982). *Social change as redefinition as roles. A study of structural and causal relationships in the Netherlands of the 'seventies'*. Assen: Van Gorcum.
- Ganzeboom, H.B.G. (1982). Cultuurdeelname als verwerking van informatie of verwerving van status. *Mens & Maatschappij* 57, 4: pp. 341-372.
- Ganzeboom, H.B.G.; Graaf, P.M. de; Treiman, D.J. (1992). A Standard International Socio-Economic Index of occupational status. *Social Science Research* 21: pp. 1-56.
- Graaf, N.D. de (1988). *Postmaterialism and the stratification process: An international comparison*. Utrecht: ISOR.
- Graaf, N.D. de (1995). Postmaterialisme, sociale stratificatie en de politieke strijd. Dronkers, J.; Ultee, W.C. (red.), *Verschuivende ongelijkheid in Nederland: sociale gelaagdheid en mobiliteit*. Assen: Van Gorcum. Pp. 202-223.
- Graaf, N.D. de (1996). Sociale segmentatie en politiek: ontwikkelingen in politieke participatie en politieke voorkeuren. Ganzeboom, H.B.G.; Ultee, W.C. (red.), *Sociale segmentatie van Nederland in 2015*. (Hoofdstuk 8.) Voorstudie t.b.v. de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (te verschijnen).
- Graaf, N.D. de; Evans, G. (1996). Why are the young more postmaterialist? A Cross-National Analysis of Individual and Contextual Influences on Postmaterial Values. *Comparative Political Studies* 28: pp. 608-635.
- Graaf, N.D. de; Graaf, P.M. de (1988a). Family background, postmaterialism and life-style. *The Netherlands' Journal of Sociology* 24: pp. 50-64.
- Graaf, N.D. de; Graaf, P.M. de (1988b). De samenhang tussen leeftijd en postmaterialistische waardenpatronen: een inhoudelijke uiteenzetting in socialisatie- en levensloopeffecten. *Sociologische Gids* 35: pp. 397-417.
- Graaf, N.D. de; Hagenaars, J.; Luijkx, R. (1989). Intragenerational stability of postmaterialism in the United States, West Germany and the Netherlands. *European Sociological Review* 5: pp. 183-201.
- Graaf, P.M. de (1987). *De invloed van financiële en culturele hulpbronnen in onderwijsloopbanen*. Nijmegen: ITS.
- Graaf, P.M.; Kalmijn, M. (1995). Culturele en economische beroepsstatus: Een evaluatie van subjectieve en objectieve benaderingen. *Mens en Maatschappij* 70: pp. 152-165.
- Niehof, T.J.; Ganzeboom H.B.G. (1995). De invloed van materiële en culturele hulpbronnen op het bereikte opleidingsniveau: een replicatie en uitbreiding. *Sociale Wetenschappen* 38: pp. 1-22.
- Inglehart, R. (1971). The silent revolution in Europe, intergenerational change in post-industrial societies. *American Political Science Review* 65: pp. 990-1017.
- Inglehart, R. (1977). *The silent revolution*. Princeton: University Press.
- Inglehart, R. (1990). *Culture shift in advanced industrial society*. Princeton: University Press.
- Ultee, W.C.; Ganzeboom H.B.G. (1993). *Familie-enquête Nederlandse bevolking 1992/93* [databestand]. Vakgroep sociologie. Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Visser, A.Ph.; Vliert, E. van de; Heine, E.J.H. ter; Winnubst, J.A.M. (red.) (1983). *Rollen: Persoonlijke en sociale invloeden op het gedrag*. Amsterdam: Boom Meppel.
- Wippler, R. (1983). De plaats van roltheoretische ideeën in de sociologie. Visser, A.Ph.; Vliert, E. van de; Heine, E.J.H. ter; Winnubst, J.A.M. (red.), *Rollen: Persoonlijke en sociale invloeden op het gedrag*. Amsterdam: Boom Meppel. Pp. 61-82.

Appendix - meetinstrumenten

<i>variabele</i>	<i>operationalisering</i>
geboortejaar	geboortejaar
vaders opleidingsniveau	1=minder dan lo, 2=lo, 3=lbo, 4=mavo, 5=mbo, 6=havo, 7=vwo, 8=hbo, 9=wo, 10=meer dan wo
moeders opleidingsniveau	als vaders opleidingsniveau
opleidingsniveau	als vaders opleidingsniveau
vaders beroepsstatus	ISEI - International Socio Economic Index (Ganzeboom, de Graaf en Treiman, 1992)
culturele socialisatie	schaal ouderlijk cultureel gedrag (Niehoff en Ganzeboom, 1995)
materiële socialisatie	schaal ouderlijke consumptie (Niehoff en Ganzeboom, 1995)
postmaterialisme	schaal, 0=materialistisch tot 4=postmaterialistisch (De Graaf, 1988: 41)
culturele beroepsstatus	schaal (De Graaf en Kalmijn, 1995)
economische beroepsstatus	schaal (De Graaf en Kalmijn, 1995)
huishoudinkomen	som inkomen respondent en inkomen partner
cultuurparticipatie	schaal cultureel uitgaansgedrag
literair lezen	schaal lezen van Nederlandse en buitenlandse literatuur
serius televisiekijken	schaal culturele en actualiteitenprogramma's
cosmopolitisme Europa	aantal bezochte landen in Europa
cosmopolitisme rest wereld	aantal bezochte landen buiten Europa
materiële consumptie	index bezit luxegoederen
woonsituatie	index waarde woning (tuin, garage, aantal kamers)
aantal vakanties	aantal vakanties in laatste jaar
luxueuze vakanties	wintersport, overnachten in hotels
urbanisatiegraad	CBS-index
zorgarbeid door de man	percentage van de zorgarbeid verricht door man (alleen voor gehuwde of samenwonende mannen)